

dr hab. Małgorzata Suświłło, prof. UWM
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Giedajty, dnia 10 lipca 2020 r.

zam. ul. Lipowa 14 11-042 Giedajty

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Moniki Żak-Skalimowskiej
nt. *Kompetencja twórcza a kompetencja meta uczenia się studentów pedagogiki*
przygotowanej pod kierunkiem naukowym promotora
dr hab. Janiny Uszyńskiej-Jarmoc, prof. UwB oraz promotora pomocniczego
dr Beaty Kunat

Uwagi ogólne

Przedstawiona do recenzji dysertacja wpisuje się w nurt nowoczesnego myślenia o przyjmowaniu odpowiedzialności za własny rozwój człowieka, a co za tym idzie, za rozwijanie potrzeby i motywacji do uczenia się przez całe życie. Podjęta problematyka poszukiwania związku między kompetencją twórczą a kompetencją metauczenia się studentów pedagogiki jest szczególnie ważna w czasach nieograniczonego wręcz dostępu do źródeł informacji i korzystania z najnowszych osiągnięć technologicznych. Korzystanie z wielorakich możliwości dostępu do wiedzy może jednak być ograniczane przez samego człowieka (tu: studenta) na skutek braku kompetencji metauczenia się. Można zatem stwierdzić, że Doktorantka mgr Monika Żak-Skalimowska swoimi badaniami wypełnia lukę empiryczną w tym zakresie.

Recenzowana praca składa się w trzech części, z których pierwsza, podzielona na trzy rozdziały, zawiera opis problematyki badawczej w świetle literatury naukowej, druga zawiera podstawy metodologiczne badań, opis założeń oraz analizę wyników (rozdziały 4, 5, 6, 7 i 8) i część trzecia stanowiąca podsumowanie wyników badań i wnioski, składa się z dwóch rozdziałów (9 i 10). Praca zawiera jeszcze zakończenie, bibliografię, spis tabel, spis rysunków i aneks. Struktura pracy jest prawidłowa, typowa dla prac empirycznych. Poniżej przedstawione zostaną uwagi do poszczególnych części i rozdziałów pracy.

Praca rozpoczyna się **Wstępem**, w którym Doktorantka uzasadnia wybór tematyki badawczej zwracając uwagę na dynamikę zmian dokonujących się w różnych sferach życia, w tym także

w edukacji, słusznie zauważając tendencję i konieczność przesunięcia kategorii *nauczanie na uczenie się* i *samokształcenie*. Przybliżyła tu cel pracy i potrzebę prowadzenia zaprojektowanych przez siebie badań przywołując badania innych autorów, przez co, już na początku dysertacji ujawnia dobre rozpoznanie w zakresie literatury naukowej dotyczącej poruszanej problematyki. Zgodnie z kanonem pisania wprowadzeń Autorka dysertacji krótko opisuje zawartość poszczególnych części pracy.

Część I. Twórczość i metauczenie się – problematyka badań w świetle literatury naukowej.

Rozdział 1. Istota i sposoby ujmowania twórczości – Doktorantka dokonuje tu prezentacji różnych podejść w rozumieniu i definiowaniu twórczości opowiadając się za podejściem egalitarnym traktującym twórczość jako cechę rozwojową (na s. 11 wkraść się drobny błąd językowy przy opisie podejść, gdzie zamiast „w elitarnym” jest: „w egalitarnym”), co jest jak najbardziej zasadne z punktu widzenia przyjętych założeń badawczych. Słuszne też wydaje się zwrócenie uwagi na zamienne stosowanie w pracy pojęć: *twórczość* i *kreatywność* poprzez definicyjne ustalenie tych pojęć, co wyprzedza ewentualne nieporozumienia językowe w tym zakresie, gdyż w języku angielskim używa się jednego pojęcia: *creativity*. Zasadna dla dalszych analiz wydaje się też prezentacja twórczości jako procesu twórczego w skali *mikro* i *makro* oraz społecznych uwarunkowań twórczości. W prezentowaniu podejść do rozumienia twórczości i jej komponentów zabrakło tu przytaczania prac Anny Craft¹ – angielskiej badaczki, która, podobnie jak Autorka niniejszej dysertacji, akt tworzenia uważa za proces rozwiązywania problemów i myślenia. Nie jest to jednak poważny zarzut, ale w ewentualnym przygotowywaniu pracy do druku warto byłoby przytoczyć jej poglądy, gdyż jej podejście odnosi się do edukacji, zwłaszcza młodszych dzieci.

W rozdziale 2. pt. Uczenie się i meta uczenie się – teoretyczna analiza zagadnień – mgr Monika Żak-Skalimowska najpierw przedstawia analizę istoty procesu uczenia się człowieka w świetle literatury pedagogicznej i psychologicznej, prezentując je w ujęciu behawiorystycznym, kognitywnym, konstruktywistycznym i konektywistycznym oraz ukazując także wybrane strategie uczenia się, których dobór nie budzi tu zastrzeżeń.

---

¹ A. Craft, (2000), *Creativity Across the Primary Curriculum. Framing and developing practice*. London and New York, RoutledgeFalmer; A. Craft, *Deconstruction or Reconstruction? New Directions in Policies for Creativity in the Early Years*. W: Born Creative, red. Ch. Tims, London 2010, s. 29–30.

Omówienie, w dalszym fragmencie tego rozdziału, koncepcji metauczenia się jest przejrzyste i oparte na dobrej znajomości literatury badawczej w tym zakresie. Dla analiz badawczych i logicznego ich uporządkowania ważne wydaje się schematyczne przedstawienie struktury omawianej tu kategorii: *metauczenie się* i omówienie jej komponentów oraz wyraźne określenie przyjęcia orientacji konstruktywistycznej zarówno jako sposobu zdobywania (konstruowania) wiedzy, jak i wiedzy o uczeniu się (tu: metauczeniu się). W ostatnim fragmencie tego rozdziału Doktorantka, na podstawie badań innych autorów, poszukuje związków metauczenia się z kreatywnością człowieka. Pisząc o roli skojarzeń w procesie twórczym i uczeniu się warto byłoby odwołać się do prac, wspomnianej przeze mnie, Anny Craft.

Rozdział 3. Kompetencja twórcza i kompetencja meta uczenia się – podstawy teoretyczne – Autorka dysertacji rozpoczyna od potrzeby rozwijania tytułowych kompetencji u studentów pedagogiki, gdzie wykazuje się dobrym rozpoznaniem badań w tym zakresie. Pani mgr Monika Żak-Skalimowska jako podstawę organizacji procesu zdobywania kompetencji twórczej i kompetencji metauczenia się studentów pedagogiki widzi konstruktywizm i pedagogikę emancypacyjną, uzasadniając to przytaczaniem badań i poglądów różnych autorów. W logiczny sposób dochodzi też do omówienia kompetencji metauczenia uczenia się studentów pedagogiki, wychodząc od istoty kompetencji człowieka w ogóle, poprzez prezentację kompetencji współczesnego pedagoga. Istotę przyjętych założeń teoretycznych: strukturę kompetencji metauczenia się przedstawia w postaci rysunku, który jest czytelny i zawiera wyłonione przez Autorkę komponenty składowe będącej przedmiotem dociekań naukowych kompetencji. W dalszej części omawia kompetencję twórczą studentów pedagogiki tworząc teoretyczny model struktury tej kompetencji, a następnie opisując jej komponenty. Warto zaznaczyć, że stworzenie przez Doktorantkę modeli teoretycznych świadczy o dobrym umocowaniu teoretycznym oraz pogłębionym rozumieniu zagadnień będących przedmiotem prowadzonych przez Nią badań.

Część II. Twórczość i metauczenie się studentów pedagogiki – założenia i wyniki badań własnych

Rozdział 4. Metodologia badań własnych – Doktorantka prezentuje tu przedmiot badań, wymieniając jego obszary, będące jednocześnie kategoriami pedagogicznymi przedmiotu badań. Zarówno przedmiot, jaki cel badań oraz problemy badawcze postawione są prawidłowo. Mimo przyjętej pozytywistycznej strategii badań, Autorka słusznie nie stawia

hipotez, gdyż, jak sama to uzasadnia, badania mają charakter diagnostyczny. Zarówno zmienne badawcze, jaki i ich wskaźniki opisane są prawidłowo. Doktorantka odrębnie przedstawia zmienne i wskaźniki dla I i dla II etapu badań, gdyż, jak opisuje, w pierwszym etapie poprzez zastosowanie odpowiednich narzędzi badawczych (wymienionych w tekście s.109) mogła określić poziom postawy twórczej i odtwórczej studentów, charakterystykę profili osobowości twórczej oraz rodzaje wiedzy o twórczości i kreatywności, jaką dysponują studenci. Analiza czynnikowa, zastosowana w badaniach pozwoliła Autorce dysertacji określić wskaźniki dla poszczególnych kompetencji studentów. Dobór metody i opis zastosowanych narzędzi badawczych nie budzi zastrzeżeń. Doktorantka starannie opisuje też dobór próby badawczej i jej strukturę. Nie budzi też zastrzeżeń prezentacja analizy zgromadzonego materiału empirycznego. Doktorantka w sposób uporządkowany opisuje zastosowane metody analizy statystycznej.

Rozdział 5. Twórczość studentów pedagogiki – analiza wyników badań – analiza statystyczna zgromadzonego materiału empirycznego prowadzona jest przez Doktorantkę oddzielnie dla poszczególnych składowych kompetencji twórczej: wiedzy o twórczości, umiejętności działania i myślenia w sposób twórczy, odpowiedzialności oraz postawy twórczej. Prezentacja i analiza wyników nie budzą zastrzeżeń. Doktorantka poszukując istotności różnic między wynikami grup studentów w zależności od przyjętych kryteriów stosuje dobrze dobrane zróżnicowane testy statystyczne. Wyniki ukazujące niski poziom wiedzy naukowej o twórczości i kreatywności studentów pedagogiki, choć nie napawają optymizmem, to pokazują zróżnicowanie wiedzy nabytej przed studiami, gdyż badani byli studenci I roku studiów. Kolejny badany komponent kompetencji twórczej ujęty w aspekcie personologicznym – cechy osobowości twórczej studentów – badany był w oparciu o samoocenę studentów. W wyniku analizy czynników psychologicznych Autorka określiła typy osobowości studentów: typ odkrywcy, protagonisty i ekstrawertyka. Dokonała też porównania wyników w tym zakresie biorąc pod uwagę takie zmienne, jak rodzaj ukończonej szkoły średniej, tryb studiów, specjalność i uczelnię. Analiza statystyczna wykazała w tym przypadku brak istotności statystycznej różnic między wynikami poszczególnych grup. Z badawczego punktu widzenia interesujące wydaje się tu odkrycie słabego, ale jednak ujemnego związku między cechami ekstrawertycznymi osobowości (towarzystwość, niezależność, spontaniczność, otwartość) a niskimi wynikami w zakresie cech osobowości takich, jak: twórczość, pomysłowość czy oryginalność. Do określenia postawy twórczej i odtwórczej badanych studentów pedagogiki Doktorantka użyła Kwestionariusza Twórczego

Zachowania KANH autorstwa Stanisława Popka. Stosując odpowiednio dobrane testy analiz statystycznych, w tym badania istotności różnic, Autorka potwierdziła założenia teoretyczne użytego kwestionariusza KANH, uzyskując wyniki wskazujące na istnienie silnego związku między poszczególnymi wymiarami postawy twórczej (w zakresie nonkonformizmu i zachowania heurystycznego) oraz postawy odtwórczej (w zakresie konformizmu i zachowania algorytmicznego). Mgr Monika Żak-Skalimowska zbadane komponenty postawy twórczej porównała z cechami osobowości twórczej poszukując między nimi związku, uzyskując dane statystyczne świadczące o słabej sile związku między zachowaniami nonkonformistycznymi i heurystycznymi a poziomem wiedzy o twórczości oraz o istotnym statystycznie związku między nonkonformizmem a zachowaniem heurystycznym studentów.

W **rozdziale 6.** tej części Doktorantka poddaje analizie kompetencję twórczą studentów wychodząc od charakterystyki poszczególnych jej komponentów: umiejętności myślenia i działania w sposób twórczy, wiedzy potocznej (intuicyjnej) na temat warunków sprzyjających twórczości, odpowiedzialności i umiejętności organizacji procesu twórczego oraz wiedzy naukowej (teoretycznej) na temat twórczości. Następnie wszystkie komponenty omawianej kompetencji twórczej analizowane są pod kątem ich poziomu ze względu na przyjęte zmienne badawcze. Doktorantka wnikliwie podchodzi do danych empirycznych i docieka, stosując odpowiednio dobrane narzędzia statystyczne, czy i jakie różnice zachodzą w obrębie badanych grup studentów i między grupami z poszczególnych ośrodków akademickich. Z badawczego punktu widzenia znaczący dla umiejętności interpretacyjnych i wnioskowania wydaje się stworzony przez Panię mgr Monikę Żak-Skalimowską, na podstawie przeprowadzonych badań, Model kompetencji twórczej (s.181).

Rozdział 7. - zawiera analizę wyników badań w zakresie kompetencji metauczenia się badanych studentów pedagogiki. Autorka dysertacji prezentację wyników rozpoczyna od określenia poziomu umiejętności, wiedzy i postaw studentów wobec własnego procesu uczenia się. Zastosowana statystyka opisująca wewnętrzną strukturę kwestionariusza *Mój System Ucznia się* pozwoliła Doktorantce wyłonić trzy komponenty kompetencji metauczenia się: umiejętność organizowania procesu uczenia się, wiedzę o uczeniu się człowieka oraz postawę wobec własnego uczenia się, które w dalszej kolejności zostały odrębnie poddane analizie statystycznej uwzględniającej zróżnicowanie ze względu na przyjęte wcześniej kryteria: rodzaj ukończonej szkoły średniej, tryb studiów, studiowaną specjalność oraz ośrodek akademicki. Następnie obliczając współczynniki korelacji r-Pearsona dla wszystkich komponentów odnalazła korelacje między poszczególnymi

składowymi kompetencji metauczenia się. W wyniku przeprowadzonego wnioskowania statystycznego Doktorantka stworzyła Model kompetencji metauczenia się.

Rozdział 8. - poświęcony jest analizie statystycznej danych empirycznych w poszukiwaniu związku między kompetencją twórczą a kompetencją metauczenia się studentów pedagogiki. W wyniku przeprowadzonej analizy Doktorantka stwierdza zachodzenie współzależności między poszczególnymi komponentami kompetencji twórczej i kompetencji metauczenia się.

Część III. Podsumowanie wyników badań i wnioski - składa się z dwóch rozdziałów, z których pierwszy (9.1; 9.2; 9.3; 9.4;) poświęcony jest syntezie i dyskusji nad osiągniętymi wynikami badań własnych. Część tę charakteryzuje duża umiejętność syntetycznego przywoływania uzyskanych wyników i odnoszenia ich do badań innych autorów. Uzyskane w badaniach korelacje między badanymi komponentami poszczególnych kompetencji w sposób przejrzysty przedstawione są w formie graficznej. Ponadto, co wydaje się istotne dla kształcenia przyszłych nauczycieli, Autorka w sposób zwięzły przedstawia implikacje dla praktyki edukacyjnej. Duże znaczenie w tym zakresie ma fakt, że w badaniach uczestniczyli studenci pierwszych lat studiów. Uzyskane i przedstawione tu rzetelnie wyniki badań winny stanowić wyzwanie dla osób odpowiedzialnych za kształcenie nauczycieli w różnych ośrodkach akademickich. W rozdziale 10. Doktorantka mgr Monika Żak-Skalimowska stara się sama podjąć to wyzwanie, tworząc autorski zarys programu rozwijania kompetencji twórczej i kompetencji metauczenia się studentów pedagogiki. Program ten stanowi swoistą klamrę spinającą całą dysertację ujawniając dodatkowe kompetencje (twórcze) Autorki pracy i Jej poczucie odpowiedzialności za właściwe wykorzystanie wyników przeprowadzonych badań.

Bibliografia jest obszerna, w tym sporo pozycji anglojęzycznych, dołączony jest spis tabel i aneks.

Uwagi końcowe

Prezentowana do recenzji rozprawa doktorska Pani Moniki Żak-Skalimowskiej pt. *Kompetencja twórcza a kompetencja metauczenia się studentów pedagogiki w pełni odpowiada warunkom* określonym w art.13 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65 z 2003 r., poz.595, z późniejszymi zmianami) i **wnoszę o dopuszczenie Doktorantki** do dalszego procedowania przed Radą Dyscypliny Pedagogika na Wydziale Nauk o Edukacji Uniwersytetu w

Białymstoku. Uważam też, że praca zasługuje na wyróżnienie i po drobnej korekcie powinna być opublikowana, a badania kontynuowane wśród studentów ostatnich roczników.

M. Świątek